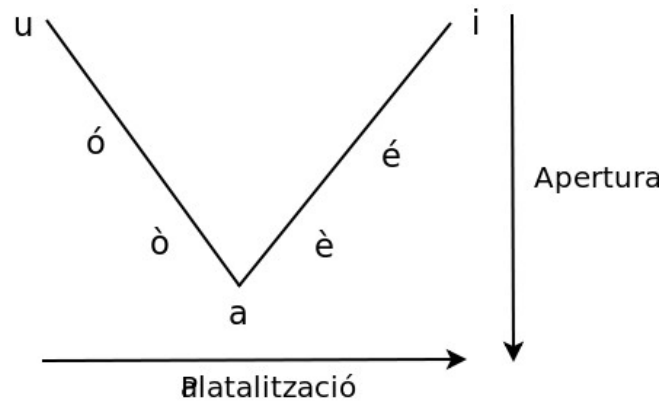

Fonologia – vocalisme

En la nostra llengua podem distingir entre dos tipus de vocalisme: vocalisme àton i vocalisme tònic.

El vocalisme àton del català occidental és idèntic al del castellà, amb cinc vocals (/i/, /u/, /e/, /o/ i /a/). El vocalisme tònic en canvi, sí que presenta peculiaritats que cal comentar. És un vocalisme de set vocals (huit en alguns parlars) distribuïdes de la següent manera:

La distribució de les /e/ i les /ɛ/, o les de les /o/ i /ɔ/ no segueixen regles estrictes, però podem seguir una sèrie de pautes que ens poden indicar.

Abunden les /ɛ/ en:

- Paraules esdrúixoles (excepte llémena, témperes)
- Paraules amb /i/ o /u/ en posttònica (col·legi, ...)
- Davant /l/ (pel...)
- Davant <rr> (terra, ferro...)
- Davant /r/ + consonant, excepte si eixa consonant és labial (cert /sɛrt/, però verb /vérp/)
- Quan la e forma part del diftong <eu> excepte si la <u> alterna amb <v> en paraules de la mateixa família (seu /sɛu/ però neu /néu/ per nevada)
- Quan forma part del grup <endr> (gendre, tendre...)

Encara que amb la <o> també podem observar alguns patrons, les excepcions són molt més abundants. Abunden les /ɔ/ en:

- Paraules esdrúixoles (excepte fórmula, pólvora, tómbola, tórtora, góndola...)
- Paraules amb /i/ o /u/ en posttònica (tònica, ...,)
- Quan forma part de diftong decreixent, excepte en les formes verbals fou i sou (Alcoi, almoïna, heroi...)
- En els monosíl·labs aguts acabats en -o (excepte la negació no)
- En moltes paraules terminades en -os, excepte quan és el morfema adjectivant -os/-osa (repòs, però aquós)
- En moltes paraules acabades en -osa (cosa, llosa, nosa, rosa ...)
- Si va seguida de <rt>, <lt>, <ldr>, <ndr> (consort, mort, revolt, absoldre, compondre...)
- En moltes paraules acabades en <oc>, <oca>, <ofa>, <oig>, <oja>, , <ola>, <ossa>, <ost>, <osta>, <ot> i <ota> (foc, roca, carxofa, boig, roja, dol, escarola, carrossa, impost, posta, clot, pilota...), excepte: boc, boca, estoig i gola.

Fonologia – elisió vocàlica

De vegades, quan tenim dues vocals en contacte (la final d'una paraula i la inicial d'altra) es produeix una elisió, és a dir, desapareix la àtona. Casos:

- la /a/ o la /e/ en posició àtona (les que en oriental són la vocal neutra /ə/)
- no en tinc /nón tink/
- les dos vocals en contacte són iguals
- Què en saps /kén saps/
- l'última "a" dels determinants davant substantius femenins començats en vocal.
- una hora /unhora/

Fonologia – consonantisme

Quan parlem fem fluir l'aire des de els nostres pulmons fins fora del nostre cos a través de la gola, la boca i, de vegades, el nas. Quan pronunciem un vocal no fem cap obstacle a l'eixida de l'aire i modulem el só de la vocal mitjançant la posició de la llengua i dels llavis.

Però quan pronunciem una consonant sí que fem un obstacle a l'aire, i segons el lloc en el qual fem l'obstacle i com ho fem tenim les diferents consonants.

Per distingir les consonants utilitzem el conceptes de:

- Punt d'articulació: el lloc on fem l'obstacle. En la nostra llengua les consonants poden ser bilabials, labiodentals, dentals, alveolars, palatals o velars.
- Mode d'articulació: si tanquem completament el pas de l'aire les consonants són oclusives o obstruents (com la p, la b, la k, la g...); si deixem un pas estret a l'aire les consonants són fricatives (com la f, v, s ...); i si primer tanquem completament per a després obrir i deixar un pas estret són africades (com la /ts/, /tʃ/ ...)
- Sonoritat: si fem vibrar les cordes vocals les consonants són sonores (com la b, d ...), si no sordes (com la p, t, k ...)
- Nasalitat: si fem passar l'aire a través del nas les consonants són nasals (com la m, n, i la /ŋ/) si no són orals (totes les demés).

Així el quadre del consonantisme de la nostra llengua quedaria de la següent manera¹:

Segons el mode d'articulació		Segons el lloc d'articulació i la sonoritat											
		Bilabials		Labiodentals		Dentals		Alveolars		Palatals		Velars	
		sordes	sonores	sordes	sonores	sordes	sonores	sordes	sonores	sordes	sonores	sordes	sonores
Oclusives	orals	p	b			t	d					k	g
	nasals		m						n		ɲ		
Fricatives				f	v			s	z	ʃ	ʒ		
Africades								ts	dz	tʃ	dʒ		
Ròtiques	bategants								r				
	vibrants								r				
Laterals									l		ʎ		

1 Sistema consonàntic reduït per facilitar la comprensió (eliminats els aproximants i els al·lòfons per falta de significativitat)

Adjuntem un quadre de paraules en les quals apareixen els fonemes esmentats per a millor comprensió del sistema:

<i>Consonant</i>	<i>Exemples</i>	<i>Consonant</i>	<i>Exemples</i>
[p]	pare, ceptre, Capçanes, dubte, cap, cub	[ɲ]	nyora, penyora, Ontinyent, Perpinyà, Fortaleny, guany
[b]	Biar, bou, ambició, combat	[l]	Linyola, literatura, lira, ala
[n]	nom, enemic, Peníscola, ensabonar, ven	[r]	rambla, enrabià, Manresa, arrap
[f]	Falset, festa, cofre, diftong, triomf	[r̄]	mare, cremar, caire, roure, Montuiri
[v]	valer, Valls, avisar, envà, afgà	[s]	son, cera, Guissona, Eivissa, tassa, adreça, Corça, Pollença, pas, jaç
[t]	terra, Tous, atac, artèria, fet	[z]	ase, Osona, Gadesa, rosa, trànsit, enze, Olzinelles, zinc
[d]	dau, sandàlia, síndria	[ʃ]	xarop, xeringa, mixeta, Tuixén, caixa, peix, guix, Flix
[m]	mare, estimar, plom	[ʒ]	Jesús, Gelida, flagell, verge, caixmir
[k]	cor, quatre, què, kurd, Pacs, Caldes d'Estrac, cuc, pròdig	[tʃ]	potser, pots, adscripció
[g]	Gandia, gat, angoixa, acne, maragda	[dʒ]	atzar, Atzeneta, setze, normalitzar
[ʎ]	llàntia, Ulldecona, cullera, Pallejà, Esponellà, Palafrugell, ull, vell	[tʃ̄]	txeca, cotxe, Garrotxa, Andratx, despatx, Càlig, mig, Molig, Tírig, puig
		[dʒ̄]	calitja, platja, fetge

Fonologia – la síl·laba

Aquests fonemes (els vocàlics i els consonàntics) es combinen en la llengua segons estrictes regles per tal de formar la síl·laba (tots els fonemes que pronunciem en un colp de veu).

El nucli és obligatori i ha de ser SEMPRE una vocal. Al voltant d'aquest nucli poden aparèixer una o dos consonants. Les consonants les quals apareixen davant de la vocal són fortes perquè inicien la síl·laba, però les que apareixen després de la vocal estan en posició de coda sil·làbica i són més febles, per això són les que sofreixen les transformacions.

Exemple:

Síl·laba 1			Síl·laba 2		
tr	a	ns	p	o	rt
inici	nucli	coda	inici	nucli	coda

Fonologia – transformacions consonàntiques

Les consonants en posició de coda sil·làbica sofreixen una sèrie de transformacions, les més importants de les quals són les que afecten a la sonoritat:

- Les oclusives en posició **final absoluta** sempre són sordes.

<i>Subclasse d'obstruents</i>	<i>Consonant</i>	<i>Exemples</i>
<i>oclusives</i>	[p]#	llop, cap, estirp, esnob, club, calb
	[t]#	crit, post, àlgid, verd
	[k]#	drac, porc, mag, alberg
<i>fricatives</i>	[f]#	triomf, geògraf, leitmotiv, serf
	[s]#	llaç, març, mas, vers, brunz, jazz
	[ʃ]#	peix, Aleix, flux, guix
<i>africades</i>	[tʃ]#	pots, gots, erts, àlgids, perds, hertz
	[tʃ̥]#	Elx, cartutx, despatx, Urtx, mig, puig

- Les oclusives interiors de paraula o amb una altra paraula darrere assimilen la seua sonoritat a la de la consonant següent.

<i>Subclasse d'obstruents</i>	<i>Consonant</i>	<i>Exemples</i>
<i>oclusives</i>	[p]	apte, dubte, cap calent
	[b]	capbussar, abdomen, cap bullent
	[t]	tot temps, fred terrible
	[d]	addició, tot d'una, fred viu
	[k]	acte, rec privat, mag tarragoní
	[g]	anècdota, maragda, rec major, mag valencià
<i>fricatives</i>	[f]	diftong, bolígraf petit, geògraf castellanenc
	[v]	afganès, bolígraf negre, geògraf gironí
	[s]	postal, bescuit, gos pelut
	[z]	bisbe, besnét, gos de raça
	[ʃ]	peix fresc, mateix tema
	[ʒ]	caixmir, peix de roca
<i>africades</i>	[tʃ]	adscripció, adstrat, pots petits
	[dʒ]	gots buits, pots venir
	[tʃ̥]	mig segon, despatx tancat
	[dʒ̥]	mig buit, despatx modern

- Les fricatives i africades a final de paraula se fan sonores si la següent paraula comença per vocal, quan les oclusives sempre són sordes en aquest context.

<i>Subclasse d'obstruents</i>	<i>Consonant</i>	<i>Exemples</i>
<i>fricatives</i>	[v]	bolígraf antic, cartògraf alacantí
	[z]	els avis, dos amics
	[ʒ]	peix alat, creix a poc a poc
<i>africades</i>	[d̪z]	freds hivernals, tots ells
	[d̪ʒ]	vaig escriure, despatx endreçat
<i>oclusives</i>	[p]	club animat, cap indi
	[t]	fred insòlit, tot ell
	[k]	diàleg obert, parc espaiós

Aquest és un document de mínims. Per tal d'ampliar informació podeu consultar:

- Esborrany de la Gramàtica de la llengua catalana del Institut d'Estudis Catalans a <http://www2.iec.cat/institucio/seccions/Filologica/gramatica/default.asp> concretament els capítols fins al 8. *Vocalisme, consonantisme i fenòmens de transformació consonàntica*.
- Campmany Jané, Elisenda, 2006b, Fenòmens de contacte vocàlic entre mots al català central septentrional.- Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Actes del VII Congrés de Lingüística General, Barcelona: Universitat de Barcelona. *El lipsi vocàlica*
- Bermúdez-Otero, Ricardo, 2006, Phonological domains and opacity effects: a new look at voicing and continuancy in Catalan. Comunicació presentada al GLOW-XXIX. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona. <http://www.bermudez-otero.com/GLOW2006.pdf>. *Fenòmens d'assimilació de sonoritat, etc.*
- Badia i Cardús, Montserrat, 2001, Vocals pròpies del sistema tònic en el sistema àton del català central. *Llengua & Literatura* 12, 127-142. <http://www.iecat.net/ppperiodiques/>

Ortografia dels fonemes

Alveolars (z, s, ss, ç, c)

És important saber distingir bé els dos fonemes sonor/sord.

- El so d'ESSA SONORA s'escriu

Z	S
A principi de mot: zero, zona, zebra...	
Alguns mots d'origen grec: amazona, esquizofrènic, bizanti...; els composts de rizo-, zoo-, zoic-, -zou, -zoide, -zoari. També en nazisme, Ezequiel, etc.	Entre vocals: casa, riquesa, pisos, empresa, llisa, seriosa, etc. ← exceptuant
Entre consonant i vocal: alzina, esmorzar, donzella, onze, pinzell, etc. exceptuant →	Els derivats composts de fons: enfonsar, dins: endinsar, trans: transistor...

- El so d'ESSA SORDA s'escriu:

S	SS
A principi de mot: savi, senyor...	
Després dels prefixos: a-, ante-, anti-, bi-, contra-, entre-, di-, hendeca-, hipo-, mono-, para-, poli, etc. I en els composts com fotosíntesi, unison, homosexual, para-sol...	Entre vocals: possible, interessant, abadessa, pleníssim... ← exceptuant Hem de tindre en compte els prefixos acabats en -as, dis-, pres-, pros-, res-.
A fi de mot: nas, gos, congrés, arròs, etc.	Nassos, gossos, congressista, arrossos....
Entre consonant i vocal: cansar, salsa...	

- El so d'ESSA SORDA també s'escriu amb:

Ç	C
Davant a: caça, o: cançó, u: vençut. A fi de mot: felïç, venç, audaçment...	Davant e: ceba, i: civil. Als nexes -cc-: accedir, -xc-: excedir, -sc-: ascensió, etc.

- El so compost de la X:

En els mots presos del llatí i del grec la lletra X representa un so compost que pot ser:

1. Sord (ks): màxim, sintaxi, índex, explosió, luxe.
2. Sonor (gz): mots començats per ex-: examen, exemple, exercici...

Palatals i grups africats (j, g, tj, tg, x, ix, tx, ig)

- El so palatal sonor s'escriu:

J	G
Davant a, o, u: pluja, jove, just, etc. -Els nexes: -jecc i -ject: injecció, subjecte -El verb jeure -Els mots jerarquia, jeroglífic, Jeroni, jersei... -Noms hebreus: Jesús, Jeremies, Jerusalem.	Davant e, i: pluges, gener, girafa, pàgina, etc. ← exceptuant

- El so fricatiu palatal sord s'escriu:

X	IX
-A principi de mot: xarop, xofer, xuplar... -Darrere i: guix, clixé, bixest, etc. -Darrere U semivocal: rauxa, disbauxa...	-Darrere de les vocals: a: baixar, caixa, calaix... e: reixa, peix, eixam... o: moixó, cartoixa u: maduixa, gruix...

- El so africacat sonor s'escriu:

TJ	TG
En posició intervocàlica davant les vocals a, o, u: platja, lletja... i en els verbs: desitjar, jutjar, rebutjar, viatjar...	En posició intervocàlica davant les vocals e, i: jutge, formatge, platges, rellotge, etc.

- El so africacat sord s'escriu:

En posició inicial	TX: Txecoslovàquia, Txad, etc.
En posició medial	Entre vocals TX: cotxe, despatxos... Entre consonant i vocal -X-: marxa, panxa...
En posició final	Darrere de consonant -X-: Elx, Barx, etc. Darrere de i -G-: mig, desig, llig... Darrere de a, e, o, u: -si té TX en els derivats TX: despatx, cartutx... -Si té J/G, TJ/TG en els derivats IG: maig, fuig